

Μισός αιώνας έρευνας για τη Μεταπολίτευση

Του ΔΗΜΗΤΡΗ Α. ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ

Η φετινή 24η Ιουλίου είναι η 50ή επέτειος της Μεταπολίτευσης, αλλά και επέτειος μισού αιώνα ερμηνειών της Μεταπολίτευσης. Λίγο μετά τα γεγονότα της 24ης Ιουλίου 1974 άρχισαν να δημοσιεύονται σχετικά βιβλία και άρθρα. Το σχετικό ενδιαφέρον κάμφθηκε σύντομα, λόγω της μετεωρικής ανόδου του ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση το 1981. Μετά τη δεκαετία του 1980, λίγοι αναλυτές εστίαζαν στη «μετάβαση στη δημοκρατία» και στην «εδραίωση της δημοκρατίας», όπως είναι οι επιστημονικά καθιερωμένοι όροι για τις φάσεις που ακολουθούν την πτώση ενός αυταρχικού καθεστώτος. Εύλογα όμως, φέτος, έχουν γραφτεί πολλά από έγκυρους νομικούς, οικονομολόγους, ιστορικούς και χρονικογράφους της Μεταπολίτευσης. Οι νομικοί εστιάζουν στις μεταβολές των συνταγματικών θεσμών το 1974-1975, οι ιστορικοί στους μακροχρόνιους μετασχηματισμούς και στις εναλλακτικές, δημοκρατικές και μη, εξελίξεις που θα μπορούσαν να είχαν ακολουθήσει την πτώση της χούντας του Ιωαννίδη, οι οικονομολόγοι στην οικονομική παρακμή της δικτατορίας και οι χρονικογράφοι στις εκδηλώσεις της συμπεριφοράς των ελίτ και των λαϊκών μαζών.

Οι μεταπτώσεις πολιτευμάτων αποτελούν κύριο ζήτημα πολυετούς έρευνας της πολιτικής επιστήμης. Οι πολιτικοί επιστήμονες, χωρίς να διεκδικούν την αποκλειστικότητα της ερμηνείας της Μεταπολίτευσης, τι έχουν να προσφέρουν σε ένα τόσο βασικό θέμα της επιστήμης τους;

Οι πολιτικοί επιστήμονες εστιάζουν στο τι είναι σύνθηρες με βάση τη διεθνή έρευνα και τι ξεχωριστό στην ελληνική «περίπτωση» μετάβασης στη δημοκρατία το 1974. Χωρίς απαραίτητα να συμφωνούν, οι πολιτικοί επιστήμονες φαίνεται ότι συγκλίνουν ως προς τις δομικές αιτίες και τους αποφασιστικούς δρώντες της μετάβασης στη δημοκρατία. Π.χ., δεν βρίσκουν εμπειρικά στοιχεία

για διαπάλη μεταξύ μερίδων της αστικής τάξης, όπως πίστευε ο Ν. Πουλαντζάς για τις δικτατορίες της Ελλάδας, της Ισπανίας και της Πορτογαλίας. Ομως, όπως και εκείνος, ερμηνεύουν την ελληνική μετάβαση στη δημοκρατία σε συγκριτικό πλαίσιο. Η πτώση της δικτατορίας των συνταγματάρχων ήταν δείγμα του «τρίτου κύματος του εκδημοκρατισμού» στον κόσμο (το πρώτο χρονολογείται μετά τη Γαλλική Επανάσταση και το δεύτερο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο). Τη δεκαετία του 1970 η Ισπανία και η Πορτογαλία επίσης σηματοδότησαν αυτό το «κύμα», ακολουθούμενες στις επόμενες δεκαετίες από

Παρά κάποιες αποτυχίες, οι επιτυχίες του εκδημοκρατισμού που ξεκίνησε το 1974 ήταν πολλές, χωρίς να είναι δεδομένες.

χώρες της Λατινικής Αμερικής και της Ανατολικής Ευρώπης.

Η συγκριτική έρευνα φωτίζει μεταπολεμικές δομικές εξελίξεις που ήταν αναγκαίες, αλλά όχι επαρκείς, αιτίες του εκδημοκρατισμού: οικονομική ανάπτυξη, αστικοποίηση, άνοδος του μορφωτικού επιπέδου, υιοθέτηση μοντέρνων τρόπων ζωής. Επρόκειτο για κοινωνικο-οικονομικές τάσεις ασύμβατες με το περιοριστικό κέλυφος του πολιτικού αυταρχισμού που είχε επικρατήσει βραχύβια μεν στην Ελλάδα (1967-1974), αλλά για μακρύ χρόνο στην Ισπανία και την Πορτογαλία. Ταυτόχρονα, στο τέλος του 20ού αιώνα οι δυτικοευρωπαϊκές χώρες και οι διεθνείς οργανισμοί είχαν αναπτύξει δυσανεξία προς καθεστώτα που θύμιζαν τον φασισμό του Μεσοπολέμου.

Παρότι αναγκαίες για την απονομιμοποίηση των δικτατοριών, οι τάσεις αυτές δεν επαρκούσαν για την αλλαγή του πολιτεύματος («Μεταπολίτευση»). Χωρίς άτομα-

πρωταγωνιστές και συλλογικούς φορείς, που εξέφραζαν τις παραπάνω δομικές τάσεις, η μετάβαση στη δημοκρατία δεν θα είχε ξεκινήσει. Τέτοιοι πρωταγωνιστές ήταν ο Κων. Καραμανλής και η προδικτατορική πολιτική ελίτ στην Ελλάδα, ο Αδόλφο Σουάρεθ και οι τεχνοκράτες του φρανκικού καθεστώτος, οι μαρξιστές Πορτογάλοι αξιωματικοί, ενώ συλλογικοί φορείς, διαφορετικής αποτελεσματικότητας ανά χώρα, ήταν τα αντιστασιακά κινήματα. Η πολιτική επιστήμη, όπως και άλλες επιστήμες, παραδέχεται τόσο τη σημασία των ορθολογικών επιλογών τέτοιων δρώντων (Γ. Τσεμπέλς) όσο και της απρόβλεπτης συγκυρίας. Δεν θα προέκυπτε η δημοκρατική μετάβαση το 1974-1975, αν δεν συνέβαιναν τότε γεγονότα εκτός της δυνατότητας των πρωταγωνιστών και των συλλογικών φορέων να τα επηρεάσουν (τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974, θάνατος του Φράνκο το 1975, αδιέξοδοι πόλεμοι της Πορτογαλίας στις αποικίες της 1961-1974).

Εξχωριστές διαστάσεις της ελληνικής μετάβασης στη δημοκρατία ήταν, μεταξύ άλλων, η συγκριτικά βραχεία διάρκεια της δικτατορίας των συνταγματάρχων, που δεν επέτρεψε τη θεσμική και κοινωνική της νομιμοποίηση, η συγκυρία της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο, που αποκάλυψε τη γύμνια του τότε ελληνικού στρατού και διευκόλυνε την απόσυρσή του από την πολιτική ζωή, καθώς και οι μνήμες του Εμφυλίου, της επιτηρούμενης δημοκρατίας και του αντικοινοβουλευτικού ρόλου της μοναρχίας μετά τον πόλεμο, που συνετέλεσαν από το 1974 στη διεύρυνση του πολιτικού πλουραλισμού (νομιμοποίηση του ΚΚΕ) και στη σύγκλιση των περισσότερων πολιτικών κομμάτων στην αβασιλευτη δημοκρατία και στη συνεπή πολιτική συμμετοχή εντός ορίων.

Συνολικά, η διεθνής πολιτική επιστήμη θεωρεί την ελληνική μετάβαση στη δημοκρατία ως επιτυχημένη και ιδιαίτερη. Ήταν με-

τάβαση αναίμακτη, διήρκεσε λίγο (1974-1975), διενεργήθηκαν ταχύτατα ελεύθερες και τίμιες εκλογές (Νοέμβριος 1974), λύθηκε το πολιτειακό ζήτημα (δημοψήφισμα του Δεκεμβρίου 1974) και αποσοβήθηκε νωρίς η παλινδρόμηση προς τον αυταρχισμό («πραξικόπημα της πυτζάμας», Φεβρουάριος 1975). Το ίδιο επιτυχημένη θεωρείται και η επόμενη φάση, η εδραίωση της δημοκρατίας, γιατί θεσπίστηκε δημοκρατικό σύνταγμα μέσα σε 11 μήνες από την πτώση της δικτατορίας, δρομολογήθηκε η «μεταβατική δικαιοσύνη» (δίκες κατά στελεχών του αυταρχικού καθεστώτος) και έγινε ομαλή μετάβαση κομμάτων στην εξουσία (1981).

Ιδιαίτερες ήταν και οι σκοτεινές όψεις της ελληνικής μετάβασης και εδραίωσης της δημοκρατίας. Περιλαμβανόνται σε αυτές η ήπια ποινική μεταχείριση των βασανιστών, όπως μας τη θύμισαν ο Στ. Ζουμπουλάκης («Το Βήμα», 17.06.2024) και η Αγγελική Σωτήρη στο πρόσφατο βιβλίο της «Από το παρόνομο τυπογραφείο της "Πανοπισπαστικής" στην Ασφάλεια της Μεσογείων» (εκδ. Σύγχρονη Εποχή), καθώς και οι παρακολουθήσεις αριστερών πολιτών, ο ασφυκτικός κυβερνητικός έλεγχος επί των ραδιοτηλεοπτικών μέσων, οι πελατειακές προαυλές στο Δημόσιο, η εμφάνιση της τρομοκρατίας («17 Νοέμβρη») και οι δημοσιονομικές παρενέργειες του κομματικού μας συστήματος, του πιθανόν πο ακραία δικομματικού συστήματος στη Δυτική Ευρώπη. Πήρε πολύ χρόνο η υπέρβαση τέτοιων σκοτεινών όψεων, σε όποια έκταση πλέον έχουν ξεπεραστεί. Συνοπτικά, πάντως, 50 χρόνια έρευνας για τα αίτια και τις συνέπειες του εκδημοκρατισμού, που ξεκίνησε το 1974, συγκλίνουν στο ότι, παρά κάποιες αποτυχίες, οι επιτυχίες ήταν πολλές, χωρίς να είναι δεδομένες.

Ο κ. Δημήτρης Α. Σωτηρόπουλος είναι καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και κύριος ερευνητής του **ΕΛΙΑΜΕΠ**.